

УДК 330.341:635

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.76-6>**Манжос М.М.**

магістрант

*Вінницький національний аграрний університет***Томашук І.В.**

доктор філософії з економіки, доцент

*Вінницький національний аграрний університет*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6847-3136>**Manzhos Maksym**

Postgraduate Student

*Vinnitsia National Agrarian University***Tomashuk Inna**

Doctor of Philosophy in Economics, Associate Professor

*Vinnitsia National Agrarian University*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6847-3136>

ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

CROP PRODUCTION IN UKRAINE: CURRENT STATE AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Стаття присвячена аналізу виробництва продукції рослинництва в Україні. Розглядається сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні, аналізуються основні тенденції та чинники, що впливають на розвиток цієї галузі. Здійснюється оцінка поточних показників виробництва основних сільськогосподарських культур. Особливу увагу приділено інноваційним технологіям та їхньому впливу на підвищення врожайності і якості продукції рослинницької галузі. Розглядаються проблеми, з якими стикається галузь, включаючи економічні, екологічні та соціальні аспекти, а також пропонуються можливі шляхи їх вирішення. Розглянуто перспективні напрямки підвищення виробництва продукції рослинництва в Україні. Проведені дослідження показали, що виробництво рослинницької продукції в Україні має негативну динаміку. Наведено фактори, які мають негативний вплив на показники врожайності сільськогосподарських культур. Зазначається, що перспективи розвитку виробництва продукції рослинництва в Україні охоплюють впровадження новітніх технологій, оптимізацію посівних площ, вирощування культур орієнтованих на експорт, а також створення кооперативних систем для підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Ключові слова: виробництво, сільське господарство, рослинництво, сталий розвиток, ефективність, земля.

This article is devoted to the analysis of crop production in Ukraine. The article discusses the current state of crop production in Ukraine, analyzes the main trends and factors influencing the development of this industry. An assessment of the current production of key crops is carried out. Particular attention is paid to innovative technologies and their impact on increasing yields and product quality. It examines the challenges faced by the industry, including economic, environmental, and social aspects, and suggests possible solutions. The promising directions of increasing the production of crop production in Ukraine are considered. The carried out studies have shown that the production of crop products in Ukraine has a negative dynamics, the factors influencing the decrease in yields have been investigated. The growing role of the production of organic products is positive in Ukrainian agriculture. It should be noted the significant dependence of agricultural enterprises on the influence of tax, credit, price and financial factors of the macro environment. It is indicated that due to its huge potential, agriculture continues to be a key sector for investment. It was emphasized that Ukrainian agrotechnical companies are developing modern solutions aimed at improving traditional methods of farming and introducing the latest means for organic production. It is noted that at present, there are already new methods of work in agriculture, which involve digital and technological innovations that increase its efficiency. It is indicated that the state financial support of the agricultural industry is characterized by contradictory trends, and its volumes are insufficient and do not take into account the realities of the development of the industry. It was concluded that the significant potential for the development of

crop production lies in the combination of agricultural producers of Ukraine and the EU in production chains and sales channels. This will increase the productivity of the industry through the transfer of advanced EU technologies and practices, increase the scale of activities in the production and processing of agricultural products, and improve access to world markets.

Key words: production, agriculture, crop production, sustainable development, efficiency, land.

Постановка проблеми. Незважаючи на великий потенціал та значні досягнення у сфері виробництва продукції рослинництва в Україні, галузь стикається з рядом викликів та проблем, які потребують уваги та негайного розв'язання. Сьогодні, однією з ключових проблем вирощування сільськогосподарських культур є необхідність постійного вдосконалення технологій та впровадження інновацій для підвищення ефективності виробництва. Дефіцит кваліфікованої робочої сили у сільському господарстві, нестабільність ринків та високі витрати на виробництво також ускладнюють ситуацію. Крім того, необхідно звернути увагу на екологічні аспекти виробництва та розвиток узгоджених стратегій для забезпечення сталого розвитку галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на важливість аграрного сектору для економіки України, а особливо галузі рослинництва, дослідженням теоретичних і практичних аспектів виробництва продукції рослинництва займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: І. Гончарук, І. Томашук [1], М. Денисенко [2], Л. Дорогань-Писаренко, О. Єгорова, І. Панченко [4], С. Засоба [5], О. Захарчук [6], Т. Осташко [7], В. Скрипник [8], Н. Стоволос [9], М. Шульський, Г. Бодак [12] та інші. Однак, не зважаючи на значну кількість досліджень з даного питання, постійні зміни в умовах виробництва та на аграрному ринку, піднімають ряд нових питань в процесах формування та функціонування ринку продукції рослинництва в Україні. Необхідність постійного визначення більш досконалої концепції збалансованого розвитку всіх ланок виробничого процесу з урахуванням передових інновацій, вимагає подальшого дослідження.

Мета статті полягає у проведенні аналізу сучасного стану виробництва продукції рослинництва в Україні, виявленні основних тенденцій та чинників, що впливають на розвиток цієї галузі.

Вклад основного матеріалу дослідження. Україна має родючі ґрунти та сприятливий клімат, володіє величезним потенціалом у галузі рослинництва.

Виробництво рослинницької продукції є ключовою галуззю у сільському господарстві країни, яка має важливе значення як для внутрішнього споживання, так і для експорту.

Крім того, Україна, як аграрна держава, займає важливе місце на світовій карті виробництва рослинницької продукції. Провідні культури, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза та сояшник, визначають експортний потенціал країни та сприяють її економічному розвитку. Сучасний стан галузі рослинництва в Україні відзначається незначною позитивною динамікою, але водночас виявлено фактори, що обмежують її розвиток [10]. Війна в Україні негативно вплинула на виробництво та експорт продукції рослинництва. Проте, українські аграрії роблять усе можливе, щоб мінімізувати збитки та продовжувати забезпечувати продовольчу безпеку країни та світу [2].

Україна усвіті займає лідируючі позиції щодо вирощуванням зернових культур, зокрема, пшениці, ячменю, кукурудзи, а також сояшнику та цукрового буряку. Ці культури становлять основу сільськогосподарського виробництва країни і забезпечують її великий експортний потенціал. Технічні культури використовують як сировину для різних галузей промисловості. Кормові культури є основою для виробництва тваринницької продукції [1]. Обсяги вирощування сільськогосподарських культур в Україні у 2018–2023 рр. наведено у табл. 1.

Аналізуючи показники виробництва рослинницької продукції за 2023 рік в порівнянні з 2018 роком, відмічаємо його скорочення по всім видам наведених культур, за винятком картоплі. Даний факт пояснюється несприятливими погодними умовами для виробництва, особливо в південних регіонах України. Наприклад, надмірні опади та посухи спричинили значні збитки в урожаї в ряді областей, що негативно вплинуло на виробництво зернових та інших культур. Для більшої наглядності, динаміка вирощування основних сільськогосподарських культур у 2018–2023 рр. у всіх категоріях господарств, наведена на рис. 1, що відо-

Таблиця 1

Обсяги вирощування основних сільськогосподарських культур, 2018–2023 рр., тис. т

Роки	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Сояшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2018	70057	13968	14165	22504	9440	2571
2019	75143	10205	15254	20269	9688	2119
2020	64933	9150	13110	20838	9653	2024
2021	86010	10854	16392	21356	9935	2235
2022	53864	9942	11329	20900	7512	1995
2023	59772	13130	12760	21359	8297	1996
Відхилення 2023 (+/-) 2018						
X	-10285	-838	-1405	-1145	-1143	-575

Джерело: узагальнено на основі [3]

бражає основні тенденції та зміни у виробництві цих культур протягом зазначеного періоду.

Вирощування сільськогосподарських культур має критичне значення у народному господарстві, що охоплює економічні, соціальні та екологічні аспекти, ключовим елементом якого є стійкий розвиток суспільства. Воно забезпечує базові потреби людей, підтримує економіку, сприяє соціальному благополуччю та допомагає зберегти довкілля.

Продуктивність виробництва продукції рослинництва, зокрема урожайність основних сільськогосподарських культур, дає змогу зробити висновки стосовно ефективності ведення даної галузі (табл. 2).

Дані табл. 2 підтверджують сформульовані вище висновки, щодо ефективності виробництва основних видів продукції рослинництва, де спостерігається зменшення урожайності окремих культур на протязі 2018–2023 років (рис. 2).

Основними сільськогосподарськими культурами в Україні є (табл. 3): зернові культури: пшениця, кукурудза, ячмінь, жито, овес. Посівна площа зернових культур в Україні в 2023 році становила 10985 тис. га, площа буряку цукрового становила 250 тис. га, соняшнику – 5220 тис. га, посівна площа картоплі в Україні в 2023 році становила 1210 тис. га, овочеві культури займали 397 тис. га.

Необхідно відмітити, що українські агрохолдинги мають більш високу ефективність порівняно зі світо-

вими лідерами в рослинницькій галузі за рахунок менших витрат виробництва, а саме використання дешевої робочої сили і низьких орендних ставок на землю. З іншого боку, родючі ґрунти також дають змогу досягти порівняно високої врожайності. Це сприяє збільшенню конкурентоспроможності української рослинницької продукції на міжнародних ринках та підтримує стабільність експортної діяльності [1].

Значною мірою прибутковість аграрних підприємств пояснюється величиною експорту аграрної продукції. Минулі роки характеризувалися підвищенням врожайності зернових та олійних культур в Україні, що сприяло зростанню експорту та доходів від реалізації сільськогосподарської продукції (рис. 3).

Стосовно продукції рослинництва, то Україна утримує перше місце в світі з експорту соняшникової олії, а також є найбільшим виробником цього продукту. Його продажі за кордон приносять 11% від всієї експортної виручки держави. Однак, важливо відзначити, що у зв'язку зі змінами в геополітичній ситуації та економічними факторами, Україна постійно змушена адаптуватися до нових викликів, що може вплинути на динаміку експорту та прибутковість сільськогосподарських підприємств.

Щомісячні обсяги товарної структури зовнішньої торгівлі зернових культур в 2023 р. наведено на рис. 4.

Війна в Україні негативно вплинула на виробництво та експорт продукції рослинництва, проте україн-

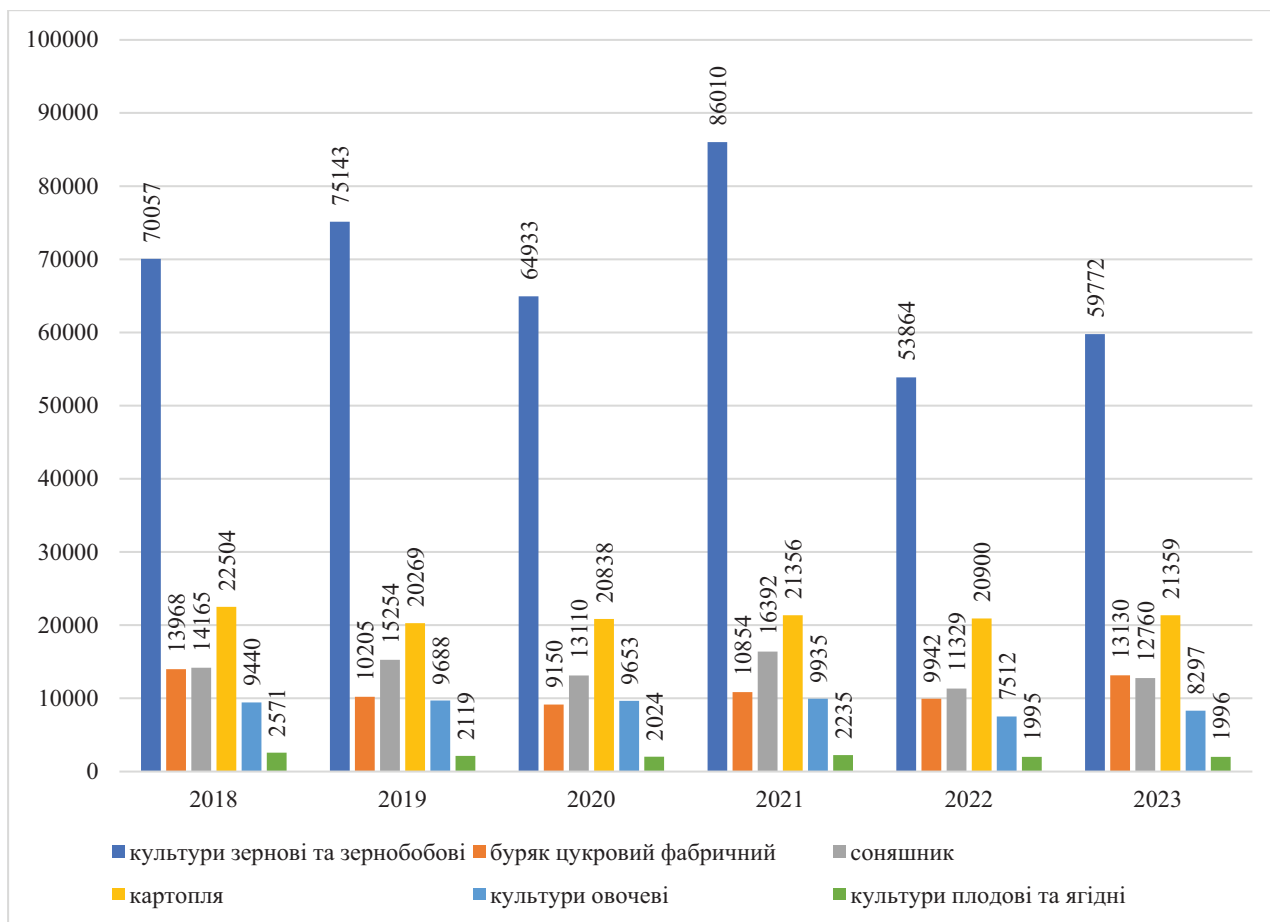

Рис. 1. Динаміка вирощування основних сільськогосподарських культур в Україні, 2018–2023 рр., тис. т
Джерело: узагальнено на основі [3]

Урожайність основних сільськогосподарських культур, 2018–2023 рр., ц/га зібраної площі

Роки	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Плодові та ягідні культури
2018	47,4	509	23,0	171	214	128,4
2019	49,1	461	25,6	155	214	108,1
2020	42,5	416	20,2	157	207	105,6
2021	53,9	479	24,6	166	215	117,3
2022	45,8	541	21,6	174	200	116,1
2023	55,2	525	24,5	177	209	119,0
Відхилення 2023 (+/-) 2018						
X	7,8	16	1,5	6	-5	-9,4

Джерело: узагальнено на основі [3]

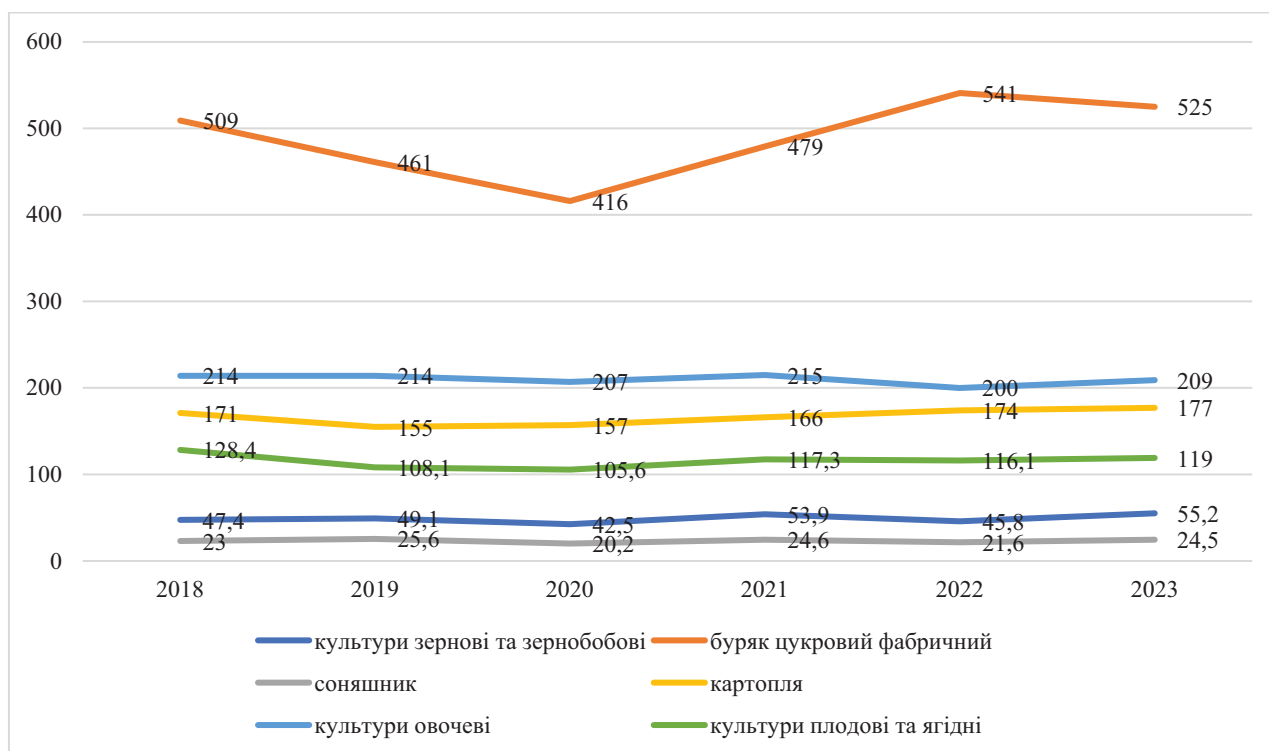

Рис. 2. Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур в Україні, 2018–2023 рр., ц/га

Джерело: узагальнено на основі [3]

ські аграрії докладають зусиль для мінімізації збитків та забезпечення продовольчої безпеки.

Також слід звернути увагу на розвиток фермерських господарств, оскільки тут виникають певні проблеми. Фермери відстають від сучасних тенденцій у впровадженні інноваційних технологій у сільському господарстві, оскільки вони є недосяжними через високу вартість для більшості фермерів. Крім того, відсутність стартового капіталу ускладнює можливість побудови ефективного виробництва. Цю проблему можна вирішити шляхом надання фермерам пільгових кредитів зі зниженими відсотковими ставками. Разом з цим, необхідно забезпечити гарантії щодо збуту сільськогосподарської продукції за вигідними цінами та створити умови, за яких фермерські господарства матимуть можливість модернізувати свою технічну базу [4].

Позитивним у сільському господарстві України є зростання ролі виробництва органічної продукції. Цьому є дві причини. По-перше, в Україні існує велика частка господарств зі значними земельними угіддями, що привертає увагу трейдерів. По-друге, в більшості країн світу частка органічного землеробства становить 5-10%, а в Україні -1%, тому є хороші перспективи росту у даному напрямку [9]. Проте, не зважаючи на потенціал та окремі позитивні тенденції, українське рослинництво, на жаль, зіткнулося з викликами, серед яких недостатній рівень технологічної модернізації, низька ефективність використання ресурсів та проблеми з екологічною безпекою.

Значна увага також надається сталому розвитку та екологічно-орієнтованому сільському господарству. Вимоги європейських стандартів щодо екологічної безпеки продукції вимагають від аграрних підпри-

Показники динаміки посівних площ
основних сільськогосподарських культур в Україні, 2018–2023 рр., тис. га

Роки	Зернові та зернобобові культури	Буряк цукровий фабричний	Соняшник	Картопля	Овочеві культури	Площа насаджень плодівих та ягідних культур
2018	14839	276	6117	1319	439	228
2019	15318	222	5928	1309	452	225
2020	15392	220	6457	1325	464	219
2021	15995	227	6622	1283	460	217
2022	12171	184	5293	1208	378	193
2023	10985	250	5220	1210	397	187
Відхилення 2023 (+/-) 2018						
X	-3854	-26	-897	-109	-42	-41

Джерело: узагальнено на основі [3]

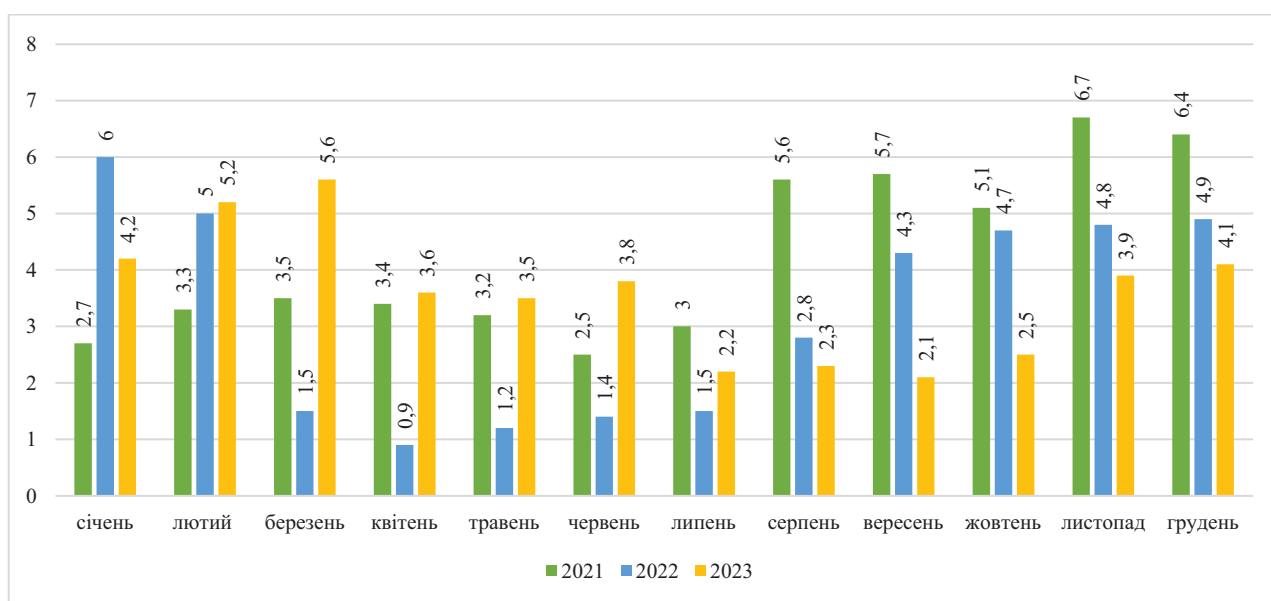

Рис. 3. Український експорт зерна, 2021–2022 рр., млн тонн

Джерело: узагальнено на основі [3]

емств впровадження екологічно чистих технологій виробництва, що сприяє покращенню якості продукції та збереженню навколишнього середовища [5].

Для подальшого розвитку рослинництва в Україні необхідно приділити увагу декільком напрямкам.

– По-перше, це модернізація сільськогосподарських технологій, де впровадження новітніх технологій поливу, захисту рослин, обробітку ґрунту та збирання врожаю дозволить підвищити врожайність та якість продукції.

– По-друге, важливо зосередитися на розвитку органічного виробництва, адже запит споживачів на органічні продукти постійно зростає, тому розширення органічного сектору може стати важливим економічним стимулом.

– По-третє, необхідно звернути увагу на екологічну стійкість виробництва, адже використання екологічно чистих методів обробітку ґрунту та захисту рослин допоможе зберегти навколишнє середовище та забезпечити безпеку для споживачів.

Крім того, розвиток малих та середніх сільськогосподарських підприємств також сприятиме розвитку регіональних економік та зменшенню рівнів безробіття на сільських територіях [7].

Перспективи розвитку виробництва продукції рослинництва в Україні на наступні роки є досить оптимістичними, про що свідчать наступні тенденції:

1) впровадження сучасних технологій, таких як сільськогосподарська робототехніка та автоматизація, дозволить підвищити ефективність, знизити витрати на робочу силу та покращити точність сільськогосподарських операцій;

2) для підвищення ефективності та стабільності рослинницького виробництва важливо зосередитися на оптимізації посівних площ, технологічній модернізації та впровадженні екологічно безпечних методів вирощування культур [12];

3) вирощування експортно-орієнтованих культур, таких як пшениця, ячмінь, кукурудза та соняшник, дозволяє аграрним підприємствам отримувати високі

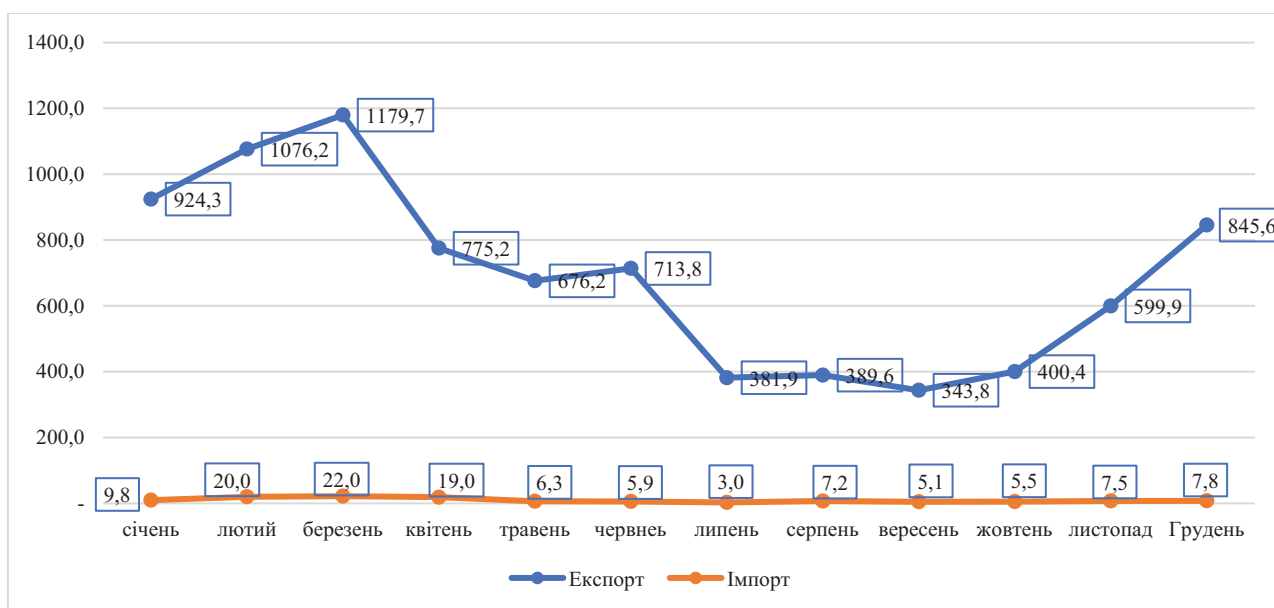

Рис. 4. Щомісячні обсяги товарної структури зовнішньої торгівлі в 2023 році, зернові культури, млн дол. США)

Джерело: узагальнено на основі [3]

прибутки завдяки зростаючому світовому попиту на ці культури;

4) створення кооперативних та інтегрованих систем у виробничо-переробному циклі є ключовим для сталого зростання та підвищення продуктивності галузі рослинництва.

Таким чином, поєднання технологічних інновацій, оптимізація посівних площ, експортної орієнтованості та кооперації дозволить рослинницькому сектору України досягти вищого рівня ефективності та конкурентоспроможності в наступні роки.

У сучасному сільському господарстві вже застосовуються нові методи роботи, в яких використовуються цифрові та технологічні інновації, що підвищують його продуктивність. Використання дронів у землеробстві та загалом у сільському господарстві є одним з найбільш перспективних напрямків цієї технології. Безпілотні літаючі апарати можуть бути ефективно використані для планування та контролю етапів сільськогосподарського виробництва, а також для хімічної обробки посівів та інших рослин. Проте головним критерієм для впровадження безпілотників є їх економічна доцільність [6].

GPS-контроль дозволяє виконати багато операцій, які раніше були неможливі. За допомогою цієї системи можна контролювати наступні параметри: точне місцезнаходження та маршрути руху всієї техніки; споживання палива під час руху, стоянок та робіт на полях, включаючи витрати палива на кожен гектар обробленої землі та інші; час в'їзду і виїзду з поля, тривалість простой і виконання польових завдань; площу оброблених ділянок полів і багато іншого [8].

Крім цього, система має можливість: створювати картографічні зображення полів або імпортувати їх з інших програм для картографування; вести облік історії обробітку полів та сівозміну сільськогосподарських культур; автоматично розпізнавати навісне обладнання та визначати вид виконуваних робіт; автоматично іден-

тифікувати водіїв для обліку часу робіт; встановлювати ціни на роботи для попередніх розрахунків вартості виконаних робіт; порівнювати заплановані польові роботи з фактично виконаними [11].

Узагальнюючи, виробництво рослинницької продукції в Україні має значний потенціал для подальшого розвитку. Шлях до досягнення цієї мети лежить через модернізацію технологій, розвиток органічного виробництва, збереження екологічної стійкості та підтримку малих та середніх підприємств. З правильними стратегіями та інвестиціями, Україна може стати значно важливішим гравцем на світовому ринку рослинницької продукції. Алгоритм стратегічного управління розвитком сільськогосподарських підприємств наведено на рис. 5, який передбачає ефективність розподілу ресурсів, визначення інвестиційної привабливості галузі та інше.

Українське рослинництво має всі можливості для подальшого розвитку та зміцнення своїх позицій на світовому ринку. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, кваліфікованим кадрам, впровадженню нових технологій та державній підтримці, Україна має великі перспективи стати одним із світових лідерів з виробництва та експорту високоякісної продукції рослинництва.

Зростаючий попит на високоякісну та екологічно чисту продукцію стимулює виробників до впровадження стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Це відкриває нові можливості для експорту та збільшення прибутків.

Висновки. Аналіз динаміки виробництва сільськогосподарських культур за 2018–2023 роки показує скорочення обсягів виробництва більшості культур, за винятком картоплі, що пояснюється несприятливими погодними умовами та зменшення посівних площ через військовий стан. Проте, позитивними тенденціями є зростання ролі виробництва органічної продукції

Рис. 5. Алгоритм стратегічного управління розвитком сільськогосподарських підприємств

Джерело: узагальнено за результатами дослідження

та впровадження сучасних технологій у сільське господарство. Для подальшого розвитку рослинництва в Україні важливо зосередитися на модернізації технологій, розвитку органічного виробництва, екологічній стійкості виробництва та підтримці малих та середніх сільськогосподарських підприємств. Перспективи роз-

витку виробництва продукції рослинництва в Україні включають впровадження сучасних технологій, оптимізацію посівних площ, вирощування експортно-орієнтованих культур та створення кооперативних систем для підвищення ефективності та конкурентоспроможності галузі.

Список використаних джерел:

1. Гончарук І.В., Томашук І.В. Вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1 (63). С. 30–47.
2. Денисенко М.П., Новіков Д.В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. С. 15–21.
3. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Дорогань-Писаренко Л.О., Єгорова О.В., Панченко І.Г. Особливості аналізу ефективності впровадження технологічних інновацій в сільському господарстві. *Наука та інновації*. 2020. Т. 16. № 3. С. 27–38.
5. Засоба С.М. Поточний стан і перспективи розвитку агропромислового сектору України. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2020. № 2. С. 402–409.
6. Захарчук О.В. Сучасний стан та перспективи розвитку основних виробничих засобів сільського господарства. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 49–57.
7. Осташко Т.О. Сільськогосподарський експорт України в умовах війни і шляхи його відновлення. *Економіка України*. 2022. Вип. 5. URL: http://economyukr.org.ua/docs/EU_22_05_026_uk.pdf

8. Скрипник В.В. Інноваційний розвиток аграрних підприємств України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. № 20. С. 27–32.

9. Стоволос Н.Б. Модель формування загальнодержавної системи виробництва органічної продукції. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 4 (70). С. 98–102.

10. Томашук І.В. Вплив агропромислової інтеграції на підвищення ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 5. С. 33–43.

11. Томашук І.В., Томашук І.О. Теоретико-організаційні аспекти механізму кредитування аграрних підприємств. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 4. С. 64–78.

12. Шульський М.Г., Бодак Г.І. Сучасний стан сільського господарства в Україні. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2011. Том 13. № 2 (48). Ч. 3. С. 145–148.

References:

1. Honcharuk I.V., Tomashuk I.V. (2023). Vplyv innovatsiinykh protsesiv na pidvyshchennia konkurentospromozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [The Impact of Innovation Processes on Increasing the Competitiveness of Agricultural Enterprises]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, Finance, Management: Current Issues of Science and Practice*, vol. 1(63), pp. 30–47. (in Ukrainian)

2. Denysenko M.P., Novikov D.V. (2019). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy [Current state and prospects of development of agriculture in Ukraine]. *Ahrosvit – Agrosvit*, vol. 12, pp. 15–21. (in Ukrainian)

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiynyi sait [State Statistics Service of Ukraine. Official website]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian)

4. Dorohan-Pysarenko L.O., Yehorova O.V., Panchenko I.H. (2020). Osoblyvosti analizu efektyvnosti vprovadzhennia tekhnolohichnykh innovatsii v silskomu hospodarstvi [Features of the analysis of the effectiveness of the introduction of technological innovations in agriculture]. *Nauka ta innovatsii – Science and innovation*, vol. 16 (3), pp. 27–38. (in Ukrainian)

5. Zasoba S.M. (2020). Potochnyi stan i perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho sektoru Ukrainy [Current state and prospects for the development of the agro-industrial sector of Ukraine]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, vol. 2, pp. 402–409. (in Ukrainian)

6. Zakharchuk O.V. (2019). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku osnovnykh vyrobnychykh zasobiv silskoho hospodarstva [Current state and prospects for the development of the main production means of agriculture]. *Ekonomika APK – Economics of the agro-industrial complex*, vol. 11, pp. 49–57. (in Ukrainian)

7. Ostashko T.O. (2022). Silskohospodarskyi eksport Ukrainy v umovakh viiny i shliakhy yoho vidnovlennia [Ukraine's Agricultural Exports in the Conditions of War and Ways to Restore It]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, vol. 5. Available at: http://economyukr.org.ua/docs/EU_22_05_026_uk.pdf (in Ukrainian)

8. Skrypnyk V.V. (2021). Innovatsiinyi rozvytok ahrarynykh pidpriemstv Ukrainy: suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy rozvytku [Innovative Development of Agricultural Enterprises of Ukraine: Current State, Problems and Prospects of Development]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichnyi instytut» – Economic Bulletin of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»*, vol. 20, pp. 27–32. (in Ukrainian)

9. Stovolos N.B. (2014). Model formuvannia zahal'noderzhavnoi systemy vyrobnytstva orhanichnoi produktsii [Model of formation of the national system of organic production]. *Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky – Visnyk ZSTU. Series: Economic Sciences*, vol. 4 (70), pp. 98–102. (in Ukrainian)

10. Tomashuk I.V. (2023). Vplyv ahropromyslovoi intehtatsii na pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva ta pererobky silskohospodarskoi produktsii [The Impact of Agro-Industrial Integration on Improving the Efficiency of Production and Processing of Agricultural Products]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii – Change Management & Innovation*, vol. 5, pp. 33–43. (in Ukrainian)

11. Tomashuk I.V., Tomashuk I.O. (2021). Teoretyko-orhanizatsiyni aspekty mekhanizmu kredyтування ahrarynykh pidpriemstv [Theoretical and Organizational Aspects of the Mechanism for Crediting Agricultural Enterprises]. *Ekonomichnyy dyskurs – Economic Discourse*, vol. 4, pp. 64–78. (in Ukrainian)

12. Shulskyi M.H., Bodak H.I. (2011). Suchasnyi stan silskoho hospodarstva v Ukraini [Current state of agriculture in Ukraine]. *Naukovyi visnyk LNUVMBT imeni S.Z. Hzytskoho – Scientific Bulletin of LNUVMBT named after S.Z. Gzhitsky*, vol. 2 (48), pp. 145–148. (in Ukrainian)